

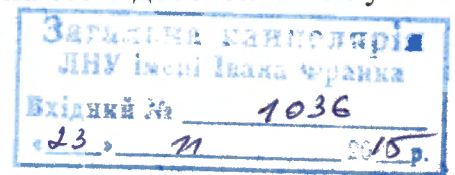
ВІДГУК

**офіційного опонента доктора філософських наук, професора
Возняка Володимира Степановича на дисертаційне дослідження
Бондаренка Віталія Васильовича**

**«Методологічний потенціал поняття природи в осмисленні сучасних
цивілізаційних процесів та у вирішенні завдань соціального виховання»,
представлене на здобуття наукового ступеня кандидата філософських
наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії**

Актуальність теми дисертаційного дослідження В.В. Бондаренка зумовлена багатьма чинниками, серед них – і загрозливий стан екологічної кризи, яка супроводжує сучасну цивілізацію, і недостатня концептуальна дослідженість поняття «природа». Проте найістотнішим моментом у визначенні актуальності теми постає обернення методологічного потенціалу поняття «природа» в осмислення сучасних цивілізаційних процесів та у вирішення завдань соціального виховання. Дисертанта насамперед хвилюють проблеми виховання у спеціальних колективах (військових, курсантських, спортивних), наявність проявів девіантної поведінки, низька ефективність звичайної виховної роботи. І що є характерним: автор для розв'язання цих труднощів звертається не просто до корпусу психолого-педагогічної літератури, а до власне філософського змісту поняття «природа», оскільки вважає однією з причин невдач виховної роботи у подібних колективах нехтування «природного начала». Такий підхід не можна не вітати.

В.В. Бондаренко слушно зауважує, що навіть у спеціальній літературі існують певні стереотипи щодо сприйняття природи як такої. А тому вважає, що треба звернутись до історії філософії, оскільки «уважніше вивчення історико-філософської спадщини засвідчує невиправдану однобічність й неповноту таких стереотипів». Достатньо рішуче авторська позиція протистоїть нестримному активізму людини і людства стосовно природи як пасивного матеріалу, тому В.В. Бондаренко ставить на меті довести більшу

методологічну виправданість та ефективність принципу співпраці, спів-дії соціально унормованого та природного начала людини у процесах здійснення соціального виховання. У цьому контексті розглядаються проблеми соціального виховання з урахуванням природного начала людини, проте, зрозуміло, не відірвано від соціально-культурних та історичних процесів.

Огляд літератури з теми дослідження та методологія роботи виписані адекватно та ретельно. Автором пророблено істотний пласт досліджень, що прямо чи опосередковано стосуються теми дисертації. Зміст другого розділу, де розглянуто парадигмальні підходи до поняття природи в історії філософії, не викликає жодних зауважень.

Мета дисертаційної роботи, на мою думку, досягнута, завдання, які ставив перед собою автор, виконані. До істотних моментів наукової новизни я б відніс: твердження, що природа та природне перебувають не лише за межею соціального та людського, а й всередині них; поглиблення поняття «природа людини», яке дуже часто тлумачать як «природне в людині», при цьому ознаками людської природи дисертант вважає динамізм, трансцендування, самозаперечення, екстатичність та ін.; думку про те, що природне начало людини і суспільного процесу доцільно осмислювати не через відношення «зовнішнє – внутрішнє», а на основі іманентного підходу, згідно з яким соціально-культурний та цивілізаційний процеси людства постають особливим продовженням природного начала, що ніколи не витісняється і не втрачає свого впливу на соціальне, культурне, цивілізаційне середовище. Безперечно, природа аж ніяк не є «пасивним матеріалом», вона є саморегульованою системою, цілісність якої не підлягає нашому контролю. У дисертації підкреслено, що «деталізоване та поглиблене осмислення поняття природи приводить до необхідності врахування природного не як ірраціонального залишку в соціально перетвореному, а як тієї сили, яка перевершує усі зазіхання людини на панування у світі» (с. 158).

Найістотніші результати дослідження містяться у третьому розділі. Автор вказує, що поняття «соціальне виховання» постає інтегральним передбачає поєднання соціалізації, інкультурації та соціальної педагогіки: відбувається комплексна взаємодія (соціальна активність та адаптація, духовні і когнітивні процеси, дії вихователя та соціального і культурного середовища, взаємне доповнення свідомих та несвідомих чинників)» (с. 130). Автор стверджує, що «соціалізація, соціальна адаптація, інкультурація та інтеріоризація соціальних норм і ролей не можуть розглядатись ізольовано від дій різних виховних інстанцій та прямого впливу на людину соціуму у вигляді мікросоціуму, макросоціуму, колективів та різноманітних соціальних угруповань, а також подій та явищ соціального життя. Саме цей аспект впливу на особистість соціального середовища та соціальних чинників найбільше цікавить нас тоді, коли йдеться про особливі молодіжні колективи (зокрема курсантські, військові та спортивні)» (с. 130-131). У такому контексті й розкриваються методологічні принципи та форми використання змісту природи у соціальному вихованні в «особливих молодіжних колективах»: 1) принцип визнання самодостатності природного начала; 2) принцип врахування дистанції між проявленими і ще не проявленими рисами особистості; 3) принцип врахування прихованого змісту в складі людської індивідуальності, щоне може бути редукованим до епістемологічної прозорості; його можна вважати природно зумовленим.

Стосовно недоліків та зауважень слід зазначити:

1. Автор, на мою думку, дещо переоцінює можливість принципів синергетики у аналізі взаємодії соціального та природного чинників людського буття. Хіба класична діалектика як логіка і теорія пізнання вичерпала свої можливості для розкриття складної взаємодії? У цьому ж ключі виникає певний сумнів у доречності застосування методології системного та герменевтичного аналізу щодо вивчення проблем виховання, зважаючи на системний характер людської особистості й виховного процесу. Людська особистість має не просто «системний характер», а постає

суперечливою єдністю багатоманітного. А системний підхід не дуже підходить до аналітики суперечливих процесів.

2. Важко погодитись, що той змістовний залишок у складові людської індивідуальності, що «не редукований до епістемологічної прозорості», можна вважати природно зумовленим. Автор стверджує, що «не редукований до розуму “залишок” людської особистості можна вважати проявом у ній природного начала»(с.149). Ця теза суперечить думці про те, що природне не є «ірраціональним залишком» (с. 158). Виходить, що до природного начала дисертант відносить щось епістемологічно неосяжне (на даний момент). Тут можна посперечатись.

3. Шкода, що автор оминає міркування К. Маркса стосовно «гуманізації природи» та «натуралізації людини» («Економічно-філософські рукописи 1844 року»), розглядаючи марксистський підхід до розгляду взаємин людини та природи.

4. Аналізуючи складності соціального виховання в особливих молодіжних колективах, дисертант не розглядає особливості впливу та прояву соціального відчуження у процесі їх життєдіяльності. На мій погляд, саме у характеристиках відчуженої діяльності та відчуженого спілкування можна знаходити причини девіантної поведінки окремих індивідів, причини негативного «виховного впливу» колективу на його членів.

5. З моєї концепції «третього суб'єкта» виховного процесу (викладеної у монографії, на яку посилається дисертант) виходить, що у особливих молодіжних колективах (військових, курсантських тощо) реальний виховний вплив має суть та характер спільної справи, до якої залучені члени колективу. Якщо ця «спільна справа» організована вкрай формально і байдужа учасникам (це можливо через «доволі помітну ритуалізацію життя, високий рівень його регламентації» у військових та курсантських колективах», як зазначає дисертант (с. 140)), то саме тут буде живильний простір для акумуляції проявів негативної енергії, і тоді жоден вихователь виявиться безпорадним.

Зазначені зауваження жодним чином не впливають на позитивну оцінку всього дисертаційного дослідження. Воно виконане на належному науково-теоретичному та методологічному рівні, має серйозне практичне значення. Положення та висновки можуть бути плідно використані для формування стратегічної лінії виховного процесу в молодіжних військових та курсантських колективах. Результати соціально-філософського вивчення поняття «природа» дозволяють запропонувати нове розуміння соціального виховання.

Автор достатньо повно висвітлив зміст проведеного дослідження у своїх опублікованих працях, а також оприлюднив у виступах на численних наукових конференціях. Автореферат репрезентує основні авторські ідеї та логіку розгортання наукового пошуку. Висновки роботи вважаю обґрунтованими.

Актуальність і високий рівень досягнення поставленої мети, новизна винесених на захист наукових результатів розглядуваного дисертаційного дослідження «Методологічний потенціал поняття природи в осмисленні сучасних цивілізаційних процесів та у вирішенні завдань соціального виховання» відповідають усім вимогам, що містяться у «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, які висуваються до кандидатських дисертацій. Бондаренко Віталій Васильович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Офіційний опонент – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії імені професора Валерія Григоровича Скотного Дрогобицького державного педагогічного Університету імені Івана Франка

Возняк

В.С. ВОЗНЯК

